

Polska wersja kwestionariusza DMQ-R SF do badania motywów picia alkoholu przez młodzież

The Polish version of DMQ-R SF for the study of the motives of adolescent drinking

Anna Dzielska, Izabela Tabak, Joanna Mazur

Instytut Matki i Dziecka, Warszawa

Abstract – Introduction. Knowledge of young people's immediate motives for using alcohol may significantly increase the effectiveness of prevention programmes.

Objectives: 1. describing the structure and assessing the psychometric characteristics of the Polish version of DMQ-R SF (Drinking Motives Questionnaire-Revised Short Form); 2. examining the relationship between the motivation for drinking and frequent drunkenness after adjustment for additional demographic, social and psychological factors.

Methods. In 2010, a survey was conducted on a group of 1132 adolescents (525 boys and 607 girls) with an average age of 17.7, who had drunk alcohol within the preceding year. The DMQ-R SF includes 4 dimensions: enhancement, coping, conformism and social factors; they can be categorised according to the sources of motivation and value here assigned. The reliability of the Polish version of DMQ-R SF was measured with Cronbach's alpha, while exploratory and confirmatory factor analysis was applied to examine its structure. A multidimensional linear regression model was estimated to examine the link between frequent drunkenness and the motivation for drinking, with adjustment for gender, domicile, number of evenings out with friends, peer risk behaviours and state of mental health (measured by GHQ-12).

Results. The 4-dimensional structure was corroborated along with sufficient reliability of the Polish version of DMQ-R SF. According to the standardised means (scale 0–100 points), motives indices ranged from 8.67 for conformity to 52.43 for social reasons. Only internal motives for drinking were qualified for the final model and the main predictor for frequent drunkenness was the desire to enhance one's good mood.

Conclusions. The Polish version of DMQ-R SF is characterised by good psychometric qualities and may be used in surveys on adolescents. Social motives are the most frequently chosen reasons for alcohol use, with frequent binge drinking more likely to be conditioned by internal motives, both positive and negative.

Key words: drinking motives, DMQ-R SF, being drunk, psychological factors, social factors, adolescents

Streszczenie – Wprowadzenie. Wiedza na temat bezpośrednich motywów sięgania przez młodzież po alkohol może znacząco zwiększyć skuteczność programów profilaktycznych.

Celem pracy było opisanie polskiej wersji DMQ-R SF (Drinking Motives Questionnaire-Revised Short Form) i ocena jej własności psychometrycznych. A także zbadanie związku między motywami picia a częstym upijaniem się, po uwzględnieniu wpływu czynników demograficznych, społecznych i psychologicznych.

Finansowanie/Financial support. Praca powstała w ramach działalności statutowej Instytutu Matki i Dziecka.

Konflikt interesów nie występuje. *Conflict of interest no declared.*

Metody. Badanie ankietowe przeprowadzono w 2010 r. w grupie 1132 nastolatków (525 chłopców i 607 dziewcząt), średnia wieku 17,7 lat, którzy pili alkohol w ostatnim roku. DMQ-R SF zawiera 4 wymiary (motywy): wzmocnienie dobrego nastroju, radzenie sobie z problemami, obawa przed odrzuceniem przez grupę (konformizm), względy towarzyskie, które to wymiary można klasyfikować według źródeł motywacji i jej wartościowania. Rzetelność narzędzia, Kwestionariusza Motywów Picia (KMP), badano współczynnikiem α -Cronbacha, a jego strukturę za pomocą eksploracyjnej i confirmacyjnej analizy czynnikowej. Oszacowano wielowymiarowy model regresji liniowej w celu zbadania związku między upijaniem się a motywacją do picia, po skorygowaniu wpływu na ten związek płci, miejsca zamieszkania, liczby wieczorów spędzanych poza domem, ryzykownych zachowań kolegów i stanu zdrowia psychicznego (mierzonego GHQ-12).

Wyniki. Potwierdzono 4-wymiarową strukturę oraz wystarczającą rzetelność polskiej wersji DMQ-R SF. Według średnich wystandaryzowanych (skala 0–100) indeksy motywów wahały od 8,67 dla konformizmu do 52,43 dla względów towarzyskich. Tylko wewnętrzne motywy picia zakwalifikowano do końcowego modelu, a głównym predyktorem upijania się była chęć wzmocnienia dobrego nastroju.

Wnioski. Kwestionariusz Motywów Picia, wersja polska DMQ-R SF, charakteryzuje się dobrymi właściwościami psychometrycznymi i może być stosowany w badaniach młodzieży. Względy towarzyskie są najczęściej podawanym powodem sięgania po alkohol. Częste upijanie się jest jednak w większym stopniu uwarunkowane wewnętrznymi motywami picia, zarówno pozytywnymi, jak i negatywnymi.

Słowa kluczowe: motywy picia, DMQ-R SF, upijanie się, czynniki psychologiczne, czynniki społeczne, nastolatki

WPROWADZENIE

Badania populacyjne zachowań zdrowotnych dostarczają informacji na temat częstości i tzw. wzorów picia, jak również wybranych uwarunkowań związanych ze środowiskiem rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym czy też cechami miejsca zamieszkania (1, 2). Na podstawie tych badań można wywnioskować, że picie alkoholu i upijanie się to jedno z najczęstszych zachowań ryzykownych wśród nastolatków (1). Picie alkoholu, a w szczególności jego nadużywanie, wykazuje silny związek z używaniem innych substancji psychoaktywnych, niepowodzeniami szkolnymi, zachowaniami agresywnymi (3), ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, większą podatnością na wypadki i urazy (głównie wypadki samochodowe) (4). W dalszej perspektywie uznaje się, że młodzież pijąca jest bardziej narażona na ryzyko uzależnienia od alkoholu w przyszłości i związane z tym konsekwencje zdrowotne i społeczne (5, 6).

Dane te w niewielkim stopniu będą wspomagać działania interwencyjne, dopóki nie dostarczą informacji na temat rzeczywistych bezpośrednich motywów sięgania przez młodzież po alkohol. Z perspektywy psychologicznej termin „motywacja” odnosi się do *wszystkich procesów zaangażowanych w inicjowanie, ukierunkowanie i utrzymanie fizycznych i psychicznych aktywności* (7). Motywacja kojarzona jest z wewnętrznym stanem, ale jej źródła mogą być również zewnętrzne. Celem motywacji może być zaspokojenie potrzeb biologicznych lub tych wynikających z procesu uczenia się. Motywacja płynąca z wewnątrz (oparta na wewnętrznych właściwościach) w inny sposób, niż nakierowana na skutki zewnętrzne (np. otrzymanie nagrody, uniknięcie kary), warunkuje sposób postępowania człowieka (8). Motywacja do picia alkoholu może być zatem analizowana w kontekście zaspokojenia określonych potrzeb

(np. psychologicznej potrzeby uznania czy społecznej potrzeby przynależności) lub osiągnięcia spodziewanych korzyści (np. lepsze samopoczucie, otwartość po spożyciu alkoholu), które rzutują na ostateczną decyzję sięgnięcia po alkohol.

Badania nad motywami picia alkoholu prowadzone są na świecie od wielu lat. Równocześnie tworzone są instrumenty badawcze (kwestionariusze), które pomagają w operacjonalizacji tego zagadnienia. Za podstawę przyjęto Motywacyjny Model Picia Alkoholu Coxa i Klingera (9). Zakłada on analizę w dwóch przekrojach: procesu wartościowania (motywacja pozytywna lub negatywna) oraz źródeł motywacji (wewnętrzna i zewnętrzna). Termin „pozytywna” odnosi się do działania wzmacniającego pozytywne stany emocjonalne i relacje społeczne, dla odróżnienia od redukcji stanów negatywnych. Skojarzenie tych dwóch podejść doprowadziło do wyróżnienia czterech grup motywów picia: wewnętrzny pozytywny (aby się upić), wewnętrzny negatywny (aby zapomnieć o kłopotach), zewnętrzny pozytywny (aby uprzyjemnić spotkania towarzyskie), zewnętrzny negatywny (aby nie być odrzuconym przez grupę). Pozytywne lub negatywne motywy picia odpowiadają typologii motywów używania substancji psychoaktywnych zaproponowanej przez Obuchowską. Autorka wyróżnia motywy ucieczkowe, które odpowiadają motywom negatywnym w modelu Coxa i Klingera (np. ucieczka od problemów, chęć przypodobania się grupie) i motywy poszukiwania – we wspomnianym modelu określane jako pozytywne (np. pragnienie przeżycia czegoś ekscytującego, ciekawość) (10).

Jednym z najbardziej znanych narzędzi wykorzystujących takie podejście jest *Drinking Motives Questionnaire* (DMQ), opracowany przez M. Lynne Cooper (11). Zawiera on 20 stwierdzeń odnoszących się do powyższych czterech wymiarów motywacji, a odpowiedzi udzielane są w 5-stopniowej skali Likerta (od „nigdy” do „zawsze”). Wielu badaczy uznało za celowe opracowanie równoważnego skróconego narzędzia, które można byłoby włączać do wielowątkowych badań populacyjnych. Najbardziej znana jest adaptacja dokonana przez badaczy szwajcarskich, Emmanuela i Sandrę Kuntsche, z myślą o młodzieży (12). Zmodyfikowany przez nich kwestionariusz nosi nazwę *Drinking Motives Questionnaire-Revised Short Form* (DMQ-R SF). DMQ-R SF został włączony jako pakiet opcjonalny przez jedenaście krajów do ostatniej serii badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC) w grupie młodzieży w wieku 13–15 lat. W niektórych krajach, w tym w Polsce, Irlandii i Belgii, postanowiono zastosować go u starszej młodzieży, ankietowanej poza międzynarodowym protokołem badań HBSC. DMQ w zmodyfikowanej wersji o nazwie Kwestionariusz Motywów Picia (KMP) był wcześniej testowany przez Poprawę na grupie polskich studentów (13).

Głównym celem naszej pracy była prezentacja polskiej wersji DMQ-R SF oraz ocena jej własności psychometrycznych. Ponadto badano związek motywacji do picia z nadużywaniem alkoholu w zależności od wybranych czynników demograficznych i psychospołecznych.

Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie są właściwości psychometryczne Kwestionariusza Motywów Picia (KMP)?

2. Czy rodzaj motywacji do spożywania alkoholu zależy od płci i miejsca zamieszkania?
3. Czy występuje związek pomiędzy wybranymi czynnikami społecznymi (np. czasem spędzonym z kolegami) i psychicznymi (np. problemami w zakresie zdrowia psychicznego) a motywacją do picia i upijaniem się przez młodzież?
4. Jaka jest siła i kierunek zależności pomiędzy wyodrębnionymi rodzajami motywacji do picia a upijaniem się przez młodzież?

METODY

Badane osoby

Do badań zakwalifikowano losowo dobraną, ogólnopolską próbę 1411 uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych, średnia wieku 17,7 lat. Dane zostały zebrane w 2010 roku – metodą ankiety audytoryjnej – w ramach badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej (HBSC). Na pytania odpowiadali tylko uczniowie, którzy pili alkohol w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, tj. 1132 osoby (525 chłopców i 607 dziewcząt). Byli to uczniowie wylosowanych w ośmiu województwach liceów ogólnokształcących – 47,9% osób, liceów profilowanych – 4,8%, techników – 38,9% oraz zasadniczych szkół zawodowych – 8,4%; mieszkańcy dużych miast – 30,8% osób, małych miast – 28,2% i wsi – 41,0%.

Narzędzia badawcze i wskaźniki

Motywy picia alkoholu. Motywy skłaniające młodzież do picia alkoholu badano za pomocą Kwestionariusza Motywów Picia (KMP). Badani odpowiadali na pytanie: *Przypomnij sobie te chwile kiedy piłeś alkohol (piwo, wino, wódkę) w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Wskaż jak często piłeś alkohol z następujących powodów...* i tu podanych jest 12 stwierdzeń (*itemów*), które dotyczą przyczyn sięgania po alkohol. Młodzież miała do wyboru jedną z trzech odpowiedzi: „nigdy”, „czasami”, „prawie zawsze”. Pytania kwestionariusza tworzą cztery wymiary (skale częściowe): Radzenie sobie z problemami (*Coping*), Konformizm (*Conformity*), Względy towarzyskie (*Social*), Wzmocnienie dobrego nastroju (*Enhancement*). Cztery skale częściowe przyjmują zakres wartości od 0 do 6 punktów. Według założeń teoretycznych, pytania mają służyć wyróżnieniu rodzajów motywów rozpatrywanych ze względu na umiejscowienie źródła motywacji (zewnętrzne i wewnętrzne) i subiektywne wartościowanie (negatywne i pozytywne). W tabeli 1 przedstawiono 12 stwierdzeń kwestionariusza wraz z odpowiadającymi im czterema obszarami powodów picia alkoholu.

Skrócona wersja *Drinking Motives Questionnaire* (DMQ-R SF) została przetłumaczona na język polski zgodnie z zaleceniami adaptacji testów i kwestionariuszy (14). Translacja przebiegała w trzech etapach: 1. Tłumaczenie tekstu z języka angielskiego na polski przez dwóch niezależnych tłumaczy. 2. Utworzenie jednej uzgodnionej przez panel ekspertów wersji w języku polskim. 3. Re-translacja uzgodnionej wersji

Tabela 1.

Cztery wymiary Kwestionariusza Motywów Picia (KMP)

The four dimensions of the Drinking Motives Questionnaire (DMQ-R SF)

Wymiary <i>Dimensions</i>	12 składowych kwestionariusza <i>12 items of the questionnaire</i>	Typ motywacji <i>Type of motivation</i>
Radzenie sobie z problemami <i>Coping</i>	1. Żebyś się rozweselił, gdy jesteś w złym nastroju <i>To cheer you up when you are in a bad mood</i> 2. Pomaga, kiedy czujesz się przygnębiony lub spięty <i>Because it helps you when you feel depressed or nervous</i> 3. Żeby zapomnieć o swoich problemach <i>To forget about your problems</i>	wewnętrzna/negatywna <i>internal/negative</i>
Konformizm <i>Conformity</i>	4. Żeby dopasować się do grupy, którą lubisz <i>To fit in with a group you like</i> 5. Bo nie chcesz czuć się odrzucony <i>So you won't feel left out</i> 6. Żeby być lubianym <i>To be liked</i>	zewewnętrzna/negatywna <i>external/negative</i>
Względy towarzyskie <i>Social</i>	7. Pomaga ci się bawić na imprezie <i>Because it helps you enjoy a party</i> 8. Dopełnia spotkania towarzyskie <i>Because it makes social gatherings more full</i> 9. Sprawia, że imprezy i uroczystości są lepsze <i>Because it improves parties and celebration</i>	zewewnętrzna/pozytywna <i>external/positive</i>
Wzmocnienie dobrego nastroju <i>Enhancement</i>	10. Dostarcza przyjemnych doznań <i>Because it gives you a pleasant feelings</i> 11. Ponieważ to jest zabawne <i>Because it is fun</i> 12. Żeby się upić <i>To get high</i>	wewnętrzna/pozytywna <i>internal/postive</i>

polskiej na język angielski przez niezależnego tłumacza. 4. Porównanie uzyskanej wersji anglojęzycznej z oryginałem. 5. Uzgodnienie ostatecznej polskiej wersji narzędzia. Kolejny etap to testowanie przetłumaczonej wersji kwestionariusza w grupie 124 uczniów szkół ponadgimnazjalnych – ocena zrozumienia pytań i trafności sformułowań. W wyniku tego procesu ustalono najbardziej poprawną lingwistycznie wersję kwestionariusza.

W celu uzyskania przejrzystości wyników zakres każdej skali cząstkowej motywacji do picia poddano standaryzacji od 0 do 100 punktów, gdzie wyższy wynik oznaczał większe nasilenie zjawiska.

Upijanie się. Analizując związek między deklarowaną motywacją do picia alkoholu a rzeczywistymi zachowaniami, zdecydowano się ograniczyć do jednego pytania dotyczącego nadużywania alkoholu. Młodzież była pytana, ile razy (jeśli w ogóle) w ostatnich 30 dniach zdarzało jej się podejmować różne zachowania ryzykowne, wśród których wymienione było upijanie się. Młodzież zaznaczała jedną z siedmiu kategorii odpowiedzi od „nigdy” do „40 razy i więcej”, co jest zgodne z kategoriami stosowanymi w kwestionariuszu europejskiego programu badań ankietowych w szkołach *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)*.

Zmienną potraktowano jako skalę *quasi-ciągłą*, gdzie wysoki wynik oznaczał większe nasilenie upijania się w ostatnim miesiącu.

Czynniki społeczne (zewnętrzne). Częstość kontaktów z kolegami lub koleżankami badano za pomocą pytania: *Ile wieczorów w tygodniu spędzasz zwykle poza domem z kolegami lub koleżankami?* – kategorie odpowiedzi od 0 do 7 wieczorów. Zmienna ta została potraktowana jako skala *quasi-ciągła*.

Na podstawie pytań dotyczących liczby kolegów lub koleżanek, podejmujących ryzykowne zachowania związane z używaniem substancji psychoaktywnych zbudowano łączny indeks *Zespołu Ryzykownych Zachowań Kolegów* (ZRZK). W skład skali weszły trzy pytania, na podstawie których młodzież próbowała określić, ile osób (kolegów lub koleżanek) pije alkohol, upija się, pali papierosy co najmniej 1 raz w tygodniu. Do wyboru były następujące możliwości odpowiedzi: „nikt”, „prawie nikt”, „niektórzy”, „większość”, „wszyscy”. Poszczególnym kategoriom odpowiedzi przypisano punktację od 0 do 4. Po zsumowaniu 3 składowych, indeks ZRZK przyjmuje wartości od 0 (brak problemów) do 12 punktów (największe nasilenie problemów). Dla zachowania przejrzystości wyników, tak uzyskany indeks poddano standaryzacji od 0 do 100, gdzie wyższa punktacja oznaczała większe nasilenie zachowań problemowych u rówieśników.

Czynnik psychologiczny. Do oceny zdrowia psychicznego użyto indeksu zdrowia psychicznego (*GHQ-12, General Health Questionnaire-12*) (15). W kolejnych stwierdzeniach kwestionariusza pytano nastolatków o to, czy doświadczali ostatnio określonego objawu lub czy zachowywali się we wskazany sposób (np. czuli się zdolni do podejmowania decyzji lub czuli się nieszczęśliwi i przygnębieni). Odpowiadając na pytania młodzież wybierała jedną z czterech możliwości: „bardziej niż zwykle”, „tak (samo) jak zwykle”, „mniej niż zwykle”, „znacznie mniej niż zwykle”. Kategorie odpowiedzi punktowano według skali 0–3. Punkty uzyskane w poszczególnych pytaniach zsumowano, otrzymując ogólny indeks o zakresie 0–36 punktów. Skala *GHQ-12* może być używana do oceny podwyższonego poziomu stresu psychologicznego. W niniejszym opracowaniu zastosowano jednak skalę ciągłą, która obrazowała ogólny stan zdrowia psychicznego. Zakres wartości skali wystandaryzowano od 0 do 100 punktów. Wyższy wynik oznaczał większe nasilenie problemów w zakresie zdrowia psychicznego.

Analiza statystyczna

Analizę statystyczną przeprowadzono przy użyciu pakietu statystycznego IBM SPSS v. 17 oraz AMOS v. 19. Zastosowano następujące metody statystyczne:

- Test α -Cronbacha do oceny rzetelności Kwestionariusza Motywów Picia (polskiej wersji DMQ-R SF), eksploracyjną i konfirmacyjną analizę czynnikową do oceny struktury czynnikowej kwestionariusza. Wartości parametrów obu modeli oszacowano przy użyciu metody najwyższej wiarygodności (maximum likelihood) i wskaźników dopasowania modeli: TLI (wskaźnik Tucker-Lewis), NFI (znormali-

zowany wskaźnik dopasowania) i RMSEA (pierwiastek średniokwadratowego błędu przybliżenia). W odniesieniu do braków danych zastosowano metodę imputacji danych FIML (full-information maximum likelihood), co oznacza zastępowanie ich wartościami najbardziej prawdopodobnymi i pozwala na maksymalne wykorzystanie dostępnych w zbiorze informacji.

- Współczynnik korelacji r-Pearsona w celu potwierdzenia trafności prognostycznej Kwestionariusza Motywów Picia (KMP), zbadania zależności pomiędzy motywacją do picia, czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi a aktualnym upijaniem się przez młodzież.
- Test t-Studenta dla prób niezależnych i jednowymiarową analizę wariancji ANOVA w celu porównania średnich wartości motywacji do picia, ZRZK, średniej liczby wieczorów spędzanych z kolegami poza domem i średnich wartości indeksu zdrowia psychicznego (GHQ-12) w zależności od płci i miejsca zamieszkania.
- Wielowymiarowy model regresji liniowej, metodą krokowo-blokową (forward block-stepwise), zawierający quasi-ciągłą zmienną zależną – aktualne upijanie się (w ostatnich 30 dniach przed badaniem). Zmienne zależne wprowadzono w dwóch blokach: Blok 1 zawierał zmienne demograficzne oraz 4 rodzaje motywacji do picia alkoholu. W Bloku 2 dodano zmienne opisujące czynniki społeczne i czynnik psychologiczny. Zwrócono uwagę na to, w jakim stopniu poszczególne zmienne i bloki pytań wyjaśniają zmienność częstości picia alkoholu. Wpływ każdej zmiennej niezależnej badano przyrostem współczynnika determinacji R-kwadrat. Wielkość wariancji (R-kwadrat) częstości upijania się, wyjaśniana przez motywy picia i inne czynniki, miała również potwierdzić trafność prognostyczną polskiej wersji DMQ-R SF.

W analizach uwzględniono zmienne demograficzne – płeć i miejsce zamieszkania z podziałem na duże miasta, małe miasta i wieś. Przy analizie regresji liniowej zmienna opisująca miejsce zamieszkania przekodowana została na dwie zmienne zero-jedynkowe, obrazujące wpływ wsi i dużego miasta. Zdecydowano się na uzupełnianie braków danych tylko w odniesieniu do pytań stanowiących składowe złożonych skal. W przypadku pytania o częstość upijania się w ostatnich 30 dniach odsetek braków danych wynosił 0,3%.

WYNIKI

Porównanie średnich wartości skal

Motywy picia według płci i miejsca zamieszkania. W ogólnej próbie, motywem, który uzyskał największą wartość średnią było picie ze względów towarzyskich, zaś najniższą średnią zaobserwowano w przypadku motywacji konformistycznej. Średnie dla picia z powodów wewnętrznych zarówno pozytywnych, jak i negatywnych były równe i wynosiły 27,27. Istotne statystyczne różnice zależne od płci zaobserwowano w przypadku pozytywnej motywacji do picia: dla wzmocnienia dobrego nastroju oraz w celach towarzyskich. W obu przypadkach średnia wartość motywacji do picia alkoholu była wyższa u chłopców niż u dziewcząt. Biorąc pod uwagę miejsce

Tabela 2.

Wystandaryzowane średnie wartości indeksów motywów picia według płci i miejsca zamieszkania
Standardised mean values of drinking motives indices by gender and domicile

Motywy picia alkoholu <i>Drinking motives</i>		Ogółem <i>Total</i>	Płeć <i>Gender</i>		Miejsce zamieszkania <i>Domicile</i>		
			Chłopcy <i>Boys</i>	Dziewczeta <i>Girls</i>	Duże miasto <i>Big city</i>	Małe miasto <i>Small city</i>	Wieś <i>Rural</i>
Radzenie sobie z problemami/ <i>Coping</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	27,27 (27,30)	26,31 (27,13)	28,08 (27,34)	27,30 (26,77)	28,10 (29,57)	26,71 (26,21)
	p	–	= 0,282		= 0,790		
Konformizm/ <i>Conformity</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	8,67 (19,95)	9,47 (16,49)	7,98 (15,44)	6,82 (14,96)	7,85 (15,52)	10,61 (16,70)
	p	–	= 0,124		< 0,01		
Względy towarzyskie <i>Social</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	52,43 (26,53)	55,74 (26,41)	49,58 (26,33)	56,84 (26,27)	51,02 (27,21)	50,04 (25,92)
	p	–	< 0,001		< 0,01		
Wzmocnienie dobrego nastroju/ <i>Enhancement</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	27,27 (25,72)	30,70 (27,04)	24,33 (24,18)	29,94 (26,13)	28,33 (27,43)	24,51 (24,00)
	p	–	< 0,001		< 0,01		

zamieszkania, istotne statystycznie różnice wystąpiły również w przypadku zewnętrznej i wewnętrznej pozytywnej motywacji, która dominowała wśród mieszkańców dużych miast. Ponadto wykazano różnice w obrębie motywacji zewnętrznej negatywnej – picie ze względu na chęć dostosowania się do grupy częściej deklarowały nastolatki mieszkające na wsi. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabeli 2.

Czynnik psychologiczny i czynniki społeczne. Wykazano zależne od płci istotne statystycznie różnice dotyczące czynnika psychologicznego oraz spostrzeganego występowania ryzykownych zachowań wśród rówieśników. We wszystkich przypadkach średnie wartości zmiennych były wyższe u dziewcząt niż u chłopców. Miejsce zamieszkania istotnie statystycznie różnicowało zmienne społeczne. Nastolatki z dużych miast spędzały średnio najwięcej wieczorów poza domem i obserwowały największe rozpowszechnienie przyjmowania substancji psychoaktywnych wśród swoich kolegów i koleżanek. Średnie wartości zmiennej psychologicznej i zmiennych społecznych przedstawiono w tabeli 3.

Motywy picia, czynniki psychologiczne i społeczne a aktualne upijanie się przez młodzież

Motywy picia a nadużywanie alkoholu. Nasilenie motywacji w każdym z czterech wymiarów było istotnie statystycznie związane z upijaniem się przez nastolatków, chociaż wartości współczynników korelacji nie były wysokie. Zaobserwowano,

Tabela 3.

Średnie wartości czynnika psychologicznego i czynników społecznych według płci i miejsca zamieszkania

Standardised mean values of psychological factor and social factors by gender and domicile

Motywy picia alkoholu <i>Drinking motives</i>		Ogółem <i>Total</i>	Płeć <i>Gender</i>		Miejsce zamieszkania <i>Domicile</i>		
			Chłopcy <i>Boys</i>	Dziewczeta <i>Girls</i>	Duże miasto <i>Big city</i>	Małe miasto <i>Small city</i>	Wieś <i>Rural</i>
<i>Czynnik psychologiczny/Psychological factor</i>							
Indeks zdrowia psychicznego <i>General mental health questionnaire (GHQ-12)</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	36,43 (17,79)	31,48 (15,11)	40,63 (18,80)	37,64 (18,77)	36,80 (18,36)	35,32 (16,62)
	p	-	<0,001		=0,179		
<i>Czynniki społeczne/Social factors</i>							
Wieczory z kolegami <i>Evenings with friends</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	2,88 (1,84)	2,98 (1,90)	2,80 (1,78)	3,07 (1,83)	3,01 (1,84)	2,64 (1,82)
	p	-	=0,107		<0,001		
Zespół Ryzykownych Zachowań Kolegów (ZRZK) <i>Friends' Risk Behaviour Syndrome</i>	Średnia (SD) <i>Mean (SD)</i>	59,26 (14,70)	57,66 (15,52)	60,61 (13,76)	61,70 (14,49)	59,00 (15,75)	57,59 (13,85)
	p	-	<0,01		<0,01		

że najsilniejszy związek z nadużywaniem alkoholu wykazują motywy wewnętrzne pozytywne ($r=0,36$; $p<0,001$). W dalszej kolejności motywy wewnętrzne negatywne ($r=0,25$; $p<0,001$) i zewnętrzne pozytywne ($r=0,25$; $p<0,001$). Bardzo słabą korelację zanotowano w przypadku motywów konformistycznych ($r=0,10$; $p<0,01$).

Motywy picia a wybrane czynniki społeczne i czynnik psychologiczny. Związek poszczególnych typów motywów picia z innymi czynnikami, które mogą wpływać na upijanie się przez nastolatków był znikomy lub w ogóle nie występował. W przypadku czynników emocjonalnych, najsilniejszy związek stwierdzono pomiędzy radzeniem sobie z problemami a stanem zdrowia psychicznego. W przypadku czynników społecznych (opinia o rozpowszechnieniu używania substancji w otoczeniu nastolatków oraz liczba wieczorów spędzanych poza domem) najsilniejsze zależności dotyczyły pozytywnej motywacji do picia (względny towarzyski i wzmocnienie dobrego nastroju). Wartości wszystkich współczynników zamieszczono w tabeli 4.

Czynnik psychologiczny i czynniki społeczne a upijanie się. Wyniki analogicznej analizy pokazały, że istnieje umiarkowana dodatnia korelacja między liczbą wieczorów spędzanych poza domem a upijaniem się przez młodzież ($r=0,30$; $p<0,001$) i słabsza dodatnia korelacja ($r=0,22$; $p<0,001$) między opinią o rozpowszechnieniu używania substancji przez kolegów i koleżanki a nadużywaniem alkoholu.

Tabela 4.

Wartości współczynników korelacji r-Pearsona pomiędzy czterema indeksami motywów picia a czynnikiem psychologicznym i czynnikami społecznymi

Values of Pearson's r correlation coefficients between four drinking motives indices and psychological factor and social factors

Motywy picia alkoholu <i>Drinking motives</i>		Indeks zdrowia psychicznego <i>General mental health questionnaire (GHQ-12)</i>	Zespół Ryzykownych Zachowań Kolegów (ZRZK) <i>Friends' Risk Behaviour Syndrome</i>	Wieczory z kolegami <i>Evenings with friends</i>
Radzenie sobie z problemami <i>Coping</i>	r	0,201	0,190	0,166
	p	< 0,001	< 0,001	< 0,001
Konformizm <i>Conformity</i>	r	0,091	0,096	- 0,038
	p	< 0,01	< 0,01	= 0,205
Względy towarzyskie <i>Social</i>	r	0,025	0,215	0,183
	p	= 0,406	< 0,001	< 0,001
Wzmocnienie dobrego nastroju <i>Enhancement</i>	r	0,098	0,230	0,177
	p	< 0,01	< 0,001	< 0,001

Wykazano bardzo słaby związek upijania się z nasileniem zaburzeń w zakresie zdrowia psychicznego mierzonych GHQ-12 ($r = 0,07$; $p < 0,05$).

Analiza psychometryczna Kwestionariusza Motywów Picia (KMP)

Współczynnik rzetelności (α -Cronbacha) wyniósł dla pełnej skali 0,780, dla skali „radzenie sobie z problemami” – 0,785, „konformizm” – 0,667, „względy towarzyskie” – 0,683, „wzmocnienie dobrego nastroju” – 0,689.

Eksplozacyjna analiza czynnikowa pełnej skali przeprowadzona metodą głównych składowych z rotacją Varimax, bez określonej liczby wyodrębnianych czynników, wskazała trzy czynniki z wartością własną powyżej 1. Pierwszy czynnik motywacji pozytywnych zawierał wszystkie stwierdzenia z podskal „względy towarzyskie” i „wzmocnienie dobrego nastroju”. Tłumaczył on 29,8% wariancji całkowitej, jego wartość własna wynosiła 3,6, a ładunki czynnikowe w poszczególnych pytaniach wahały się od 0,58 do 0,74. Drugi czynnik „radzenie sobie z problemami” odpowiadał swojej strukturze założeniom teoretycznym, tłumaczył 15,1% wariancji całkowitej, jego wartość własna wynosiła 1,8, a ładunki czynnikowe w poszczególnych pytaniach wahały się od 0,78 do 0,85. Trzeci czynnik – „konformizm” również odpowiadał swojej strukturze założeniom teoretycznym, tłumaczył 12,8% wariancji całkowitej, jego wartość własna wynosiła 1,5, a ładunki czynnikowe w poszczególnych pytaniach wahały się od 0,71 do 0,84.

Założenia przyjęte przez twórców kwestionariusza motywów picia wskazują na istnienie 4 czynników w jego obrębie. W związku z tym, w toku dalszych analiz, założono wyodrębnienie dokładnie czterech czynników i uzyskano wyniki w pełni

Tabela 5.

Porównanie wskaźników dopasowania alternatywnych modeli strukturalnych
Comparison of fit coefficients in alternative structural models

	CMIN	p	CMIN/ DF	NFI	TLI	RMSEA
model 3-czynnikowy/3-factor model	322,5	< 0,001	6,32	0,910	0,882	0,069
model 4-czynnikowy/4-factor model	206,5	< 0,001	4,30	0,942	0,927	0,054

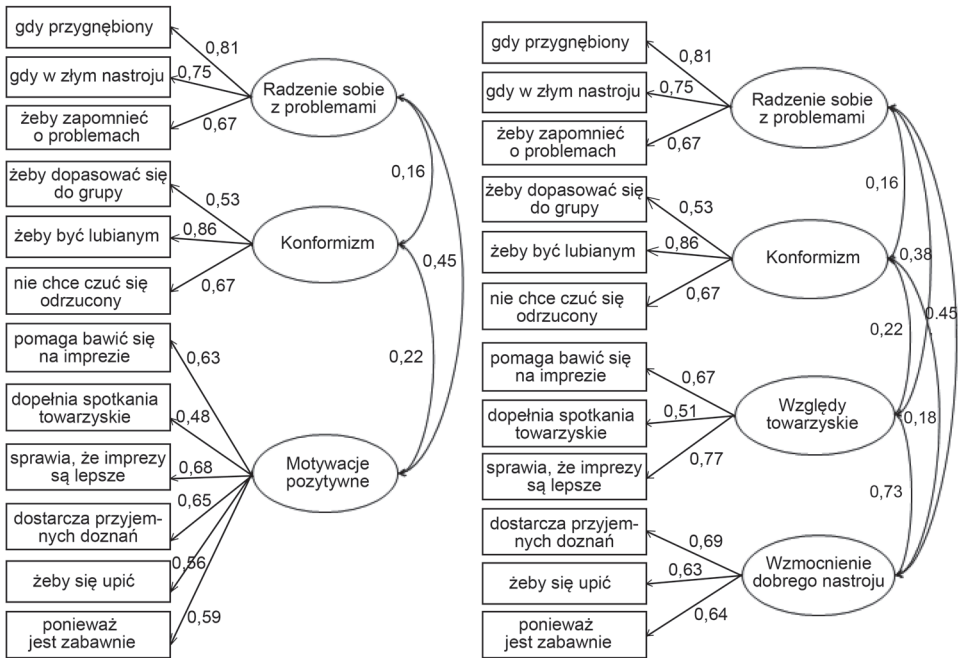
zgodne z założeniami autorów wersji oryginalnej. Czynniki „radzenie sobie z problemami” tłumaczył 29,8% wariacji całkowitej, jego wartość własna wynosiła 3,6, a ładunki czynnikowe w poszczególnych stwierdzeniach wahały się od 0,79 do 0,86; czynnik „konformizm” tłumaczył 15,1% wariacji całkowitej, jego wartość własna 1,8, ładunki czynnikowe wyniosły od 0,70 do 0,85; czynnik „względy towarzyskie” tłumaczył 12,9% wariacji całkowitej, wartość własna wynosiła 1,5, ładunki czynnikowe wahały się od 0,69 do 0,77; czynnik „wzmocnienie dobrego nastroju” tłumaczył 7,6% wariacji całkowitej, wartość własna wynosiła 0,9, a ładunki czynnikowe w poszczególnych stwierdzeniach wynosiły 0,66–0,79.

Za pomocą konfirmacyjnej analizy czynnikowej porównano dwa modele: jeden trzy-, drugi – czteroczynnikowy (rys. 1). Na diagramach naniesiono wartości standaryzowanych współczynników regresji i kowariancji. Porównanie wskaźników dopasowania obu modeli przedstawia tabela 5. Wskazują one na lepsze dopasowanie modelu czteroczynnikowego, zgodnego z założeniami autorów skali. Model ten ma wyższe wartości wskaźników dopasowania NFI i TLI (obydwa powyżej 0,9) oraz niższą wartość RMSEA (0,05), pozwalające na akceptację, zgodnie z zalecanymi kryteriami statystycznymi. Jednocześnie, w modelu czteroczynnikowym ładunki czynnikowe wszystkich pozycji kwestionariusza dotyczących pozytywnych motywacji są większe niż w modelu trzyczynnikowym (16).

Wielowymiarowy model regresji liniowej

Wyniki estymacji metodą wielowymiarowej regresji krokowo-blokowej wykazały, że pierwszy blok wyjaśnia 15,6%, a drugi 6,2% zmienności częstości upijania się. Po wprowadzeniu zmiennych z pierwszego bloku trzy typy motywacji miały istotny wpływ na zwiększenie częstości upijania się w ostatnich 30 dniach. Pozytywna wewnętrzna motywacja (wzmocnienie dobrego nastroju), która wyjaśniała aż 11,9% wariacji zmiennej zależnej okazała się najważniejszym predyktorem upijania się. Do modelu została zakwalifikowana również negatywna motywacja wewnętrzna (picie aby zapomnieć o problemach) oraz pozytywna motywacja zewnętrzna (aby spotkania towarzyskie były przyjemniejsze), które w dużo mniejszym stopniu wyjaśniały zmienność częstości upijania się. Do modelu nie została zakwalifikowana tylko motywacja konformistyczna. Po wprowadzeniu do modelu drugiego bloku potencjalnych predyktorów, wpływ zewnętrznej pozytywnej motywacji okazał się już nieistotny. Bardzo ważnym czynnikiem ryzyka częstego upijania się przez młodzież okazała

Motywy picia alkoholu
Motives of drinking alcohol

Radzenie sobie z problemami – *Coping*

Konformizm – *Conformity*

Motywacje pozytywne – *Positive Motives*

Względy towarzyskie – *Social*

Wzmocnienie dobrego nastroju – *Enhancement*

1. gdy przygnębiony – *when feel depressed*
2. gdy w złym nastroju – *when in a bad mood*
3. żeby zapomnieć o problemach – *to forget about the problems*
4. żeby dopasować się do grupy – *to fit in with a group*
5. żeby być lubianym – *to be liked*
6. nie chce czuć się odrzucony – *won't feel left out*
7. pomaga bawić się na imprezie – *helps enjoy a party*
8. dopełnia spotkania towarzyskie – *makes gatherings more full*
9. sprawia, że imprezy są lepsze – *improves parties*
10. dostarcza przyjemnych doznań – *gives a pleasant feelings*
11. żeby się upić – *to get high*
12. ponieważ jest zabawnie – *it is fun*

Rysunek 1.

Konfirmacyjna analiza czynnikowa skali DMQ-R SF (model 3- i 4-czynnikowy)
Confirmatory Factor Analysis of DMQ-R SF (3- and 4-factor model)

Tabela 6.

Predyktory upijania się w ciągu ostatnich 30 dni według modelu regresji liniowej szacowanego metodą krokowo-blokową postępującą

Predictors of being drunk in last 30 days according to the linear regression model estimated using the forward block-stepwise method

Zmienna objaśniająca* <i>Explanatory variable*</i>	Współczynniki niestandardyzowane <i>Unstandardised coefficients</i>		Współczynniki standaryzowane <i>Standardised coefficients</i>	T	p	Zmiana R ² <i>Change of R²</i>
	Beta	S.E.	Beta			
Blok 1 – motyw picia i czynniki demograficzne <i>Block 1 – drinking motives and demographic variables</i>						
Wzmocnienie dobrego nastroju <i>Enhancement</i>	0,579	0,156	0,198	5,885	<0,001	0,119
Radzenie sobie z problemami <i>Coping</i>	0,008	0,001	0,121	4,059	<0,001	0,022
Płeć/ <i>Gender</i>	0,005	0,001	-0,106	-3,773	<0,001	0,010
Względy towarzyskie/ <i>Social</i>	-0,226	0,060	0,052	1,599	=0,110	0,005
Blok 2 – po dodaniu czynników społecznych i czynnika psychologicznego <i>Block 2 –including social factors and psychological factor</i>						
Wieczory z kolegami <i>Evenings with friends</i>	0,118	0,017	0,203	7,082	<0,001	0,047
Zespół Ryzykownych Zachowań Kolegów (ZRZK)/ <i>Friends' Risk Behaviour Syndrome</i>	0,010	0,002	0,132	4,505	<0,001	0,015

* Zmienne: konformizm i indeks zdrowia psychicznego (GHQ-12) nie zostały zakwalifikowane do końcowego modelu

* *Variables: conformity and general mental health questionnaire (GHQ-12) were not qualified to the final model.*

się liczba wieczorów spędzanych poza domem z kolegami lub koleżankami, która wyjaśniała 4,7% zmienności zmiennej zależnej. Kolejnym predyktorem upijania się było przekonanie o dużym rozpowszechnieniu ryzykownych zachowań wśród rówieśników. Do końcowego hierarchicznego modelu regresji nie zakwalifikowano motywacji zewnętrznej pozytywnej, miejsca zamieszkania (z bloku 1) oraz wartości indeksu zdrowia psychicznego (z bloku 2). Dokładne wyniki estymacji modelu hierarchicznego znajdują się w tabeli 6.

Modele oszacowane osobno dla obu płci wykazały, że analizowane czynniki wyjaśniają 19,4% zmienności upijania się przez dziewczęta i 23,2% przez chłopców. Kolejność zmiennych wprowadzonych do obu modeli różniła się nieznacznie. U obu płci głównymi predyktorami upijania się były wzmocnienie pozytywnego nastroju i liczba wieczorów w tygodniu spędzanych poza domem. U chłopców kolejnymi predyktorami upijania się było postrzeganie zachowań ryzykownych u kolegów i radzenie sobie z problemami. U dziewcząt dodatkowym predyktorem upijania się były problemy w zakresie zdrowia psychicznego, które zakwalifikowały się do modelu na trzecim miejscu.

DYSKUSJA

W pracy przedstawiono wyniki analizy danych dotyczących własności psychometrycznych Kwestionariusza Motywacji Picia, polskiej wersji *Drinking Motivation Questionnaire* (DMQ-R SF) oraz związku upijania się przez młodzież z motywacją do picia alkoholu, czynnikami emocjonalnymi i społecznymi, które mogą sprzyjać picciu. Grupę badaną stanowili uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, którzy uczestniczyli w międzynarodowych badaniach ankietowych HBSC w 2010 roku. Koncentrowano się przede wszystkim na przyczynach, dla których młodzież sięga po alkohol. W celu przeprowadzenia pogłębionych analiz, spośród badanej próby wyselekcjonowano podgrupę nastolatków spożywających alkohol, którzy odpowiadali na pytania dotyczące powodów picia. Dlatego też, interpretując wyniki, nie koncentrowano się na analizie częstości picia alkoholu, która z definicji jest zawyżona w tak wyselekcjonowanej grupie.

W badaniach HBSC używa się wielu zmiennych opisujących spożywanie alkoholu i jego natężenie oraz preferencje alkoholowe. Bardzo intensywne i częste picie alkoholu uważane jest za szczególnie szkodliwe i zwiększające ryzyko wystąpienia negatywnych konsekwencji społecznych i psychologicznych (6). Użycie zmiennej dotyczącej aktualnego upijania się przez młodzież dało możliwość przeanalizowania powodów problemowego stylu picia nastolatków.

W Polsce jak dotąd niewiele badań poświęcono problematyce motywacji młodzieży do picia alkoholu. W prezentowanej pracy przedstawiono skrócony Kwestionariusz Motywów Picia (polską wersję DMQ-R SF) i jego własności psychometryczne, narzędzia które znajduje coraz szersze zastosowanie w badaniach ankietowych młodzieży szkolnej. Uzyskano bardzo dobre parametry modelu confirmacyjnej analizy czynnikowej oraz zadowalające wartości wskaźników rzetelności skal cząstkowych. Wskaźniki dopasowania modelu były zbliżone do wskaźników modeli testowanych w innych krajach. Polska skala uzyskała wskaźnik RMSEA o wartości 0,054, w badaniach Kuntsche i Kuntsche (12) wskaźnik ten wyniósł 0,047, w badaniach włoskich Mazzardis i wsp. (17) – 0,052, a w analizach prowadzonych przez Németh i wsp. (18), osobno dla węgierskiej i hiszpańskiej wersji skali, współczynnik RMSEA przyjmował odpowiednio wartości 0,047 i 0,062. Niższe od oczekiwanych były natomiast wartości współczynnika alfa-Cronbacha mierzące rzetelność skal. Trzy z testowanych skal cząstkowych osiągnęły wartość współczynnika nieco poniżej akceptowanego poziomu. U innych autorów rzetelność skal cząstkowych była dobra, badano jednak znacznie starsze (Hiszpanie – średnia wieku 22,7, Węgrzy – 22,4) lub młodsze (Szwajcarzy – 14,7) grupy wiekowe niż w Polsce, co mogło mieć wpływ na uzyskane parametry. Potwierdzają to wyniki badań włoskich prowadzonych w zbliżonej grupie wieku (średnia – 16,2), w których wartości wskaźnika alfa-Cronbacha były zbliżone do uzyskanych w badaniach polskich. O trafności tej skali może świadczyć fakt, że negatywne stany emocjonalne najsilniej korelowały z negatywnymi motywami wewnętrznymi, a motywy zewnętrzne wykazywały silny związek z wpływem rówieśników. Zmodyfikowaną skalę motywacji do picia wśród studentów zastosował także

Poprawa, uzyskując ciekawe wyniki dotyczące zależności między zasobami szczęścia a intensywnością picia i motywacją do picia alkoholu. Trudno jednak porównywać wyniki ze względu na użycie innych stwierdzeń z pełnej wersji skali (13).

Najczęściej wybieraną przez młodzież grupą powodów picia były względy towarzyskie, a w dalszej kolejności – wzmocnienie pozytywnego nastroju, radzenie sobie z problemami i konformizm, co jest porównywalne z wynikami, jakie uzyskali Németh i wsp. czy Kuntsche i Kuntsche (12, 18). W badaniu międzynarodowym ESPAD pytano respondentów o oczekiwania wobec alkoholu. Określali oni na pięciopunktowej skali, w jakim stopniu, ich zdaniem, jest prawdopodobne, że doświadczą po alkoholu konsekwencji pozytywnych lub negatywnych. Najwięcej uczniów wymieniało świetną zabawę (25,4% 15-latków i 29,2% 17-latków), poczucie odprężenia (odpowiednio 21,9% i 28,8%), towarzyskość (19,3% i 22,8%) i zapomnienie o swoich problemach (18,6% i 17,7%). Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje wyraźnie na większą popularność tych pierwszych, co świadczy o tym, że młodzież zdaje się oczekiwać po alkoholu więcej dobrego niż złego. Oczekiwane konsekwencje pozytywne zwiększają analizowaną w naszym badaniu motywację do picia alkoholu, szczególnie w zakresie wzmocnienia pozytywnych doznań, radzenia sobie z problemami i poprawy jakości spotkań towarzyskich (19). Wyniki badania Frederiksen i wsp. przeprowadzonego wśród duńskich 16- i 17-latków pokazują, że młodzież traktuje alkohol jako nieodłączny składnik spotkań towarzyskich, przy czym nie chodzi o ilość, ale o sam fakt jego picia (20). W przedstawionym przez nas badaniu, motywacja ze względów towarzyskich była słabym predyktorem częstego upijania się, chociaż spośród wszystkich motywów picia była powodem najczęściej wybieranym przez młodzież.

Najsilniejszym predyktorem upijania się w estymowanym modelu regresji liniowej była wewnętrzna motywacja pozytywna, czyli chęć poprawienia sobie nastroju. Związek tego rodzaju motywacji z upijaniem się potwierdzają również badania Németh i wsp. przeprowadzone wśród hiszpańskich i węgierskich studentów (18). W większości prac wykorzystujących DMQ-R SF, picie dla wzmocnienia dobrego nastroju jest głównym motywem związanym nie tyle z upijaniem się, co z częstotliwością spożywania alkoholu. Silną pozytywną korelację tego motywu z piciem potwierdziła między innymi Mazzardis i wsp. w badaniach walidacyjnych tego kwestionariusza (DMQ-R SF) prowadzonych w grupie młodzieży – 2725 osób, w przeciętnym wieku 16,2 lat (17).

Kolejnym powodem nasilenia zachowań problemowych była wewnętrzna negatywna motywacja, wskazująca na radzenie sobie z negatywnymi emocjami za pomocą alkoholu. Na podstawie licznych doniesień można przypuszczać, że większe ryzyko upijania się może występować u osób o skłonności do zaburzeń emocjonalnych lub podwyższonego stresu. Wymienia się takie czynniki indywidualne, jak doświadczanie problemów emocjonalnych, stresu, obniżonego nastroju (21). Do modelu regresji liniowej włączono zatem czynniki indywidualne, co do których istniało przypuszczenie, że mogą zwiększać ryzyko częstego upijania się przez nastolatków. Biorąc pod uwagę cel opracowania, włączenie dodatkowych zmiennych do szacowanych modeli ma podwójne uzasadnienie. Po pierwsze, można ocenić dodatkowe czynniki, które

w świetle wiedzy teoretycznej mogą wpływać na częstość picia alkoholu. Po drugie, można sprawdzić, czy motyw picia są predyktorem częstości picia alkoholu, niezależnym od dodatkowych czynników społecznych i emocjonalnych. Wyniki badania prospektywnego Cheadle i Whitbeck, przeprowadzonego wśród 727 nastolatków w Stanach Zjednoczonych, wykazały bezpośredni i pośredni wpływ stresorów na wczesną inicjację alkoholową (przed 13 rokiem życia), a następnie na problemowe spożywanie alkoholu w późniejszym wieku (22). Negatywny związek podwyższonego stresu psychologicznego z nadużywaniem alkoholu zaobserwowali również McKay i Cole w badaniach 610 nastolatków (12–16 lat) w Irlandii. Ich analizy wykazały, że nadużywanie alkoholu było związane z wyższym poziomem stresu, najczęściej spowodowanego problemami w domu, w szkole lub finansowymi, a w mniejszym stopniu osiągnięciami szkolnymi i presją rówieśników (23).

Związek innych czynników psychologicznych z piciem alkoholu, takich jak występowanie symptomów depresyjnych, potwierdzają badania Espady i wsp. wśród młodszych nastolatków (średnia wieku 14 lat). Młodzież pijąca alkohol wykazywała większe nasilenie objawów depresyjnych (OR = 0,94, 95% CI 0,92–0,96) niż ich niepijący rówieśnicy. Nasilenie depresji miało jednak jedynie wpływ na fakt spożywania alkoholu, nie na wypijanie większych ilości (24).

Uzyskane przez nas wyniki potwierdziły, że młodzież pije głównie, żeby dobrze się bawić i mieć dobry nastrój, a rzadziej używa alkoholu jako metody radzenia sobie w trudnych, stresujących sytuacjach. Słabszy od oczekiwanego okazał się związek stanu zdrowia psychicznego i częstości upijania się. Po uwzględnieniu wpływu pozostałych czynników, GHQ-12 zakwalifikował się tylko do końcowego modelu oszacowanego dla dziewcząt, będąc trzecim w kolejności predyktorem. Częste upijanie się przez dziewczęta było w mniejszym stopniu uwarunkowane wpływem kolegów.

Cechy najbliższego otoczenia nastolatków, cechy osobowościowe i styl życia opisywane są jako czynniki, które z wysokim prawdopodobieństwem mogą przyczyniać się do podejmowania ryzykownych zachowań. Grupą odniesienia w tym okresie jest grupa rówieśnicza. Eksperymentowanie z alkoholem w okresie dojrzewania, według wielu autorów, uznawane jest za „normatywne” zachowanie społeczne. Jednak z drugiej strony, nadużywanie alkoholu jest wyrazem zaburzonych zachowań społecznych, prowadzi do uzależnienia i związanych z tym negatywnych konsekwencji dla rozwoju i zdrowia (25, 26). W opracowaniach Ostaszewskiego i wsp. pojawiają się między innymi następujące czynniki ryzyka przyjmowania substancji psychoaktywnych: przebywanie w towarzystwie kolegów, którzy używają substancji psychoaktywnych, intencje dotyczące używania substancji, obserwowanie wśród rówieśników pozytywnego stosunku do używania substancji psychoaktywnych i oczekiwanie pozytywnych doznań w wyniku ich przyjęcia (21). Biorąc pod uwagę te wskaźniki, w prowadzonych przez nas badaniach – poza związkiem motywacji do picia z nasileniem się upijania u młodzieży – rozpatrywano wpływ zachowań problemowych obserwowanych wśród kolegów, które zgrupowano w zespół zachowań (ZRZK) oraz częstość spędzania w tygodniu wieczorów poza domem. Zarówno częste przebywanie poza domem, jak i nasilenie używania substancji przez kolegów były silnymi predykto-

rami częstego upijania się. Częstsze spożywanie alkoholu częściowo może wynikać ze sposobu spędzania wolnego czasu. Młodzież, która nie ma pomysłu na to, jak ciekawie spędzić wolny czas poza domem, często wybiera destrukcyjne formy rozrywki. W pracy Bobrowskiego, który analizował dane dotyczące 1461 uczniów, codzienne spędzanie czasu poza domem przez więcej niż 3 godziny zwiększało 2,5-krotnie ryzyko nadużywania substancji psychoaktywnych i wykroczeń w grupie chłopców (27). Taka sytuacja ma miejsce przede wszystkim wtedy, kiedy młodzież spędza czas wśród rówieśników, którzy przejawiają problemowe zachowania, piją alkohol, palą papierosy lub używają narkotyków. Alkohol pomaga im się otworzyć, zabija nudę, poprawia nastrój. Podobnie jak w naszych badaniach, rezultaty cytowanej pracy pokazały, że prawdopodobieństwo ryzykownych zachowań wzrasta kiedy młodzież spędza wieczory z rówieśnikami, którzy spożywają alkohol lub używają innych niedozwolonych substancji. Na podstawie uzyskanych wyników można przypuszczać, że monitorowanie czasu, jaki młodzież spędza poza domem oraz zainteresowanie rodziców najbliższym otoczeniem nastolatków dałoby możliwość redukcji problemów związanych z nadużywaniem przez nich alkoholu.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania należy stwierdzić, że Kwestionariusz Motywów Picia, polska wersja Drinking Motivation Questionnaire (DMQ-R SF), jest użytecznym narzędziem o potwierdzonej rzetelności, trafności teoretycznej i prognostycznej, które może być wykorzystane do badania powodów spożywania alkoholu przez młodzież. Niewielka objętość skali (zaledwie 12 pytań) pozwala na stosowanie jej w badaniach, w których używane są wielowątkowe, obszernie kwestionariusze. Zwiększa to jej wartość jako narzędzia wspomagającego uzyskanie wiedzy na temat przyczyn picia przez młodzież, a w dalszej kolejności – daje możliwość projektowania skutecznych działań profilaktycznych.

Mocne i słabe strony badania. Zjawisko picia alkoholu wśród młodzieży jest bardzo złożone. Jego dynamika związana jest z wieloma czynnikami zarówno wewnętrznymi (zaspokajanie potrzeb, wzmocnienie nastroju), jak i zewnętrznymi (wpływ społeczny). Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że natężenie picia w większym stopniu zależy od uwarunkowań psychologicznych, związanych z regulacją nastroju oraz chęcią zagospodarowania wolnego czasu z rówieśnikami, niż z potrzebą dostosowania się do grupy.

Prezentowana praca ma kilka ograniczeń. Ze względu na przekrojowy charakter badania trudno jest wnioskować o zależności przyczynowo-skutkowej. Badaniem objęto tylko jedną grupę wieku. W świetle doświadczeń innych krajów z sieci HBSC, które wdrożyły DMQ-R SF, warto jest w przyszłości zastosować to narzędzie też w badaniach longitudinalnych, uwzględnić młodsze grupy wiekowe oraz rozpoznać w Polsce wyniki analiz w przekroju międzynarodowym. Zestaw potencjalnych uwarunkowań picia alkoholu włączony do zaprezentowanego modelu był też ograniczony. Wskazane jest podjęcie prób włączenia innych czynników, innych zmiennych wynikowych, a także przeprowadzenie szerszej analizy uwarunkowań motywacji do picia alkoholu.

Praca ma jednak wiele zalet, które powinny równoważyć powyższe ograniczenia. Przeprowadzono kompleksową analizę właściwości psychometrycznych skali motywacji do picia na dużej reprezentatywnej próbie polskiej młodzieży. Wyniki w pełni potwierdzają zasadność wdrażania tego narzędzia zarówno w badaniach populacyjnych, jak i w badaniach wyselekcjonowanych grup młodzieży w większym stopniu zagrożonej uzależnieniem od alkoholu. W kolejnych badaniach celowe byłoby uwzględnienie szerszej gamy zmiennych dotyczących częstości i wzorców picia (28) oraz powiązanie motywów picia alkoholu z jego konsekwencjami (29).

Wnioski

1. Kwestionariusz Motywów Picia – polska wersja DMQ-R SF – charakteryzuje się dobrymi właściwościami psychometrycznymi i może być stosowany w badaniach młodzieży.
2. Względy towarzyskie, czyli motywacja zewnętrzna pozytywna jest najczęściej podawanym przez młodzież powodem sięgania po alkohol. Częste upijanie się jest jednak w większym stopniu uwarunkowane wewnętrznymi motywami picia – zarówno pozytywnymi, jak i negatywnymi.
3. Wiedza na temat złożonych uwarunkowań spożywania alkoholu przez nastolatków powinna stanowić jeden z głównych obszarów zainteresowań profilaktyki uzależnień.

Podziękowania

Autorzy pragną podziękować dr Emmanuelowi Kuntsche za udostępnienie narzędzia badawczego (DMQ-R SF) i przekazywanie cennych i konstruktywnych rad w trakcie pracy nad tym artykułem.

Acknowledgments

The authors would like to thank Dr Emmanuel Kuntsche for providing the research tool (DMQ-R SF) and for his valuable and constructive suggestions during the development of this research.

PIŚMIENNICTWO/REFERENCES

1. Sierosławski J (2011) *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2011 r.* Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
2. Mazur J, Małkowska-Szcutnik A (red.) (2010) *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny.* Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
3. Ostaszewski K, Rustecka-Krawczyk A, Wójcik M (2011) *Czynniki chroniące i ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I–III.* Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
4. Miller JW, Naimi TS, Brewer RD, Jones SE (2007) Binge drinking and associated health risk behaviors among high school students. *Pediatrics*, 119, 76–85.
5. Wennberg P, Andersson T, Bohman M (2000) Associations between different aspects of alcohol habits in adolescence, early adulthood, and early middle age: A prospective longitudinal study of a representative cohort of men and women. *Psychology of Addictive Behaviors*, 14, 303–307.
6. Gmel G, Rehm J, Kuntsche EN (2003) Binge drinking in Europe: Definitions, epidemiology, and consequences. *Sucht*, 49 (2), 105–116.

7. Zimbardo PG, Johnson RL, McCann V (2010) *Psychologia. Kluczowe koncepcje. Motywacja i uczenie się*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
8. Maruszewski T, Doliński D, Łukaszewski W, Marszał-Wiśniewska M (2008) Emocje i motywacja. W: Strelau J, Doliński D (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Tom 1, rozdz. 7. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
9. Cox W, Klinger E (1998) A motivational model of alcohol use. *Journal of Abnormal Psychology*, 97 (2), 168–180.
10. Obuchowska I (1996) *Drogi dorastania. Psychologia rozwojowa okresu dorastania dla rodziców i wychowawców*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne SA.
11. Cooper LM (1994) Motivations for alcohol use among adolescents: Development and validation of a four-factor model. *Psychological Assessment*, 6 (2), 117–128.
12. Kuntsche E, Kuntsche S (2009) Development and validation of the Drinking Motive Questionnaire Revised Short Form (DMQ-R SF). *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 38 (6), 899–908.
13. Poprawa R (2010) Zasoby szczęścia a motywacja do picia i ryzyko problemów alkoholowych wśród studentów. *Alkoholizm i Narkomania*, 23, 1, 27–49.
14. Szkulcka-Dębek M, Bem M, Mazur J (2006) Różnice kulturowe – wpływ na ocenę jakości życia związanej ze zdrowiem. *Farmakoekonomika*, 10 (2), 3–10.
15. Dudek B (red.) (2001) *Ocena zdrowia psychicznego na podstawie badań kwestionariuszami Davida Goldberga*. Łódź: Instytut Medycyny Pracy.
16. Bedyńska S, Książek M (2012) *Statystyczny drogowskaz*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
17. Mazzardis S, Vieno A, Kuntsche E, Santinello M (2010) Italian validation of the Drinking Motives Questionnaire revised short form (DMQ-R SF). *Addictive Behaviors*, 35, 905–908.
18. Németh Z, Urbán R, Kuntsche E, San Pedro EM, Roales Nieto JG, Farkas J, Futaki L, Kun B, Mervó B, Oláh A, Demetrovics Z (2011) Drinking motives among Spanish and Hungarian young adults: a cross-national study. *Alcohol and Alcoholism*, May-June, 46 (3), 261–269.
19. Mazur J (2013) Motywy picia alkoholu a zachowania problemowe młodzieży. *Remedium*, 2, 6–7.
20. Frederiksen NJS, Bakke SL, Dalum P (2012) “No alcohol, no party”: An explorative study of young Danish moderate drinkers. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40, 585–590.
21. Ostaszewski K (2008) Czynniki ryzyka i czynniki chroniące w zachowaniach ryzykownych dzieci i młodzieży. W: Mazur J, Tabak I, Małkowska-Szcutnik A, Ostaszewski K, Kołło H, Dzielska A, Kowalewska A: *Czynniki chroniące młodzież 15-letnią przed podejmowaniem zachowań ryzykownych*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka. Zakład Ochrony i Promocji Zdrowia Dzieci i Młodzieży, 19–46.
22. Cheadle JE, Whitbeck LB (2011) Alcohol Use Trajectories and Problem Drinking Over the Course of Adolescence: A Study of North American Indigenous Youth and Their Caretakers. *Journal of Health and Social Behavior*, 52 (2), 228–245.
23. McKay MT, Cole JC (2013) Adolescent drinking and adolescent stress: a domain-specific relationship in Northern Irish schoolchildren. *Journal of Youth Studies*, 16, 2, 237–256.
24. Espada JP, Sussman S, Huedo Medina TB, Alfonso JP (2011) Relation between Substance Use and Depression among Spanish Adolescents. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11, 1, 79–90.
25. Pospiszyl I (2009) *Patologie społeczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 126–157.
26. Settertobulte W, Jansen BB, Hurrelmann K (2001) *Drinking among young Europeans. Health policy for children and adolescents (HEPCA)*. Series No. 3. Copenhagen: WHO European Ministerial Conference on Young People and Alcohol, Stockholm, February 2001, Health Documentation Services, WHO Regional Office for Europe.
27. Bobrowski K (2007) Czas wolny a zachowania ryzykowne młodzieży. *Alkoholizm i Narkomania*, 20, 3, 267–287.

28. Schelleman-Offermans K, Kuntsche E, Knibbe RA (2011) Associations between drinking motives and changes in adolescents' alcohol consumption: a full cross-lagged panel study. *Addiction*, 106 (7), 1270–1278.
29. Gmel G, Labhart F, Fallu JS, Kuntsche E (2012) The association between drinking motives and alcohol-related consequences – room for biases and measurement issues? *Addiction*, 107 (9), 1580–1589.

Adres do korespondencji

Anna Dzielska

Instytut Matki i Dziecka

Zakład Zdrowia Dzieci i Młodzieży

Pracownia Badań Populacyjnych

ul. Kasprzaka 17a, 01-211 Warszawa

tel. (22) 3277 459, fax (22) 3277 370

e-mail: anna.dzielska@imid.med.pl

Otrzymano: 29.04.2013

Przyjęto do druku: 24.06.2013